



POINTTI

Selkeästi
tutkimuksesta
2/2025

Pointti tiivistää moninäkökulmaista tutkimustietoa ammattilaisten ja päätöksentekijöiden työn tueksi.

Samalta viivalta Oulu –kokeilu:

Mielekkäällä vapaa-ajan toiminnalla ehkäistiin lapsiperheköyhyyden kielteisiä vaikutuksia

Joel Manner, Ville Tikkanen, Eija Viitala ja Tiina Ristikari

Köyhien perheiden lapsilla on muita enemmän hoitamatta jääviä terveysongelmia, ja köyhyys vaikuttaa negatiivisesti muun muassa mielenterveyteen. Tällä on pitkäkestoisia, aikuisuuteen asti ulottuvia vaikutuksia, ja köyhyys voi siirtyä sukupolvelta toiselle. Mielekkäällä vapaa-ajan toiminnalla voidaan parantaa vähävaraisissa perheissä elävien lasten hyvinvointia ja ennaltaehkäistä ongelmia.

Samalta viivalta Oulu oli Oulun kaupungin ja Itlan vuosina 2023–2024 toteuttama kehittämiskokeilu, jonka taustalla oli kaupungin päätös vähentää lapsiperheköyhyyttä sekä sen kielteisiä vaikutuksia lapsiin ja nuoriin. Kokeilun ytimessä oli lasten ja nuorten pärjäävyyden kasvattaminen vapaa-ajan harrastusten kautta. Tavoitteena oli tunnistaa varhaisessa vaiheessa perheiden talousongelmien vaikutus lapsiin ja

nuoriin sekä edistää vähävaraisissa perheissä elävien lasten ja nuorten vapaa-ajan toimintaa ja siihen liittyvien toimijoiden yhteistyötä.

Sekä kokeiluun osallistuneet perheet että ammattilaiset pitivät kokeilua toimivana ja hyödyllisenä tapana tukea lasten vapaa-aikaa. Vaikka tuki kohdistui lapsiin, se toi helpotusta koko vaikeassa elämäntilanteessa olevalle perheelle. (Tikkanen, Niemelä ja Ristikari, 2025).

Lapsiperheköyhyys on viheliäinen ongelma. Se koostuu suurista ja toisiaan negatiivisesti tukevista osatekijöistä, joiden taustalla voi olla lukuisia erilaisia tilanteita ja tekijöitä.

Samalta viivalta Oulu –kokeilun tavoitteena oli ehkäistä köyhyyden negatiivisia vaikutuksia lapsen ja nuoren hyvinvointia tukevalla vapaa-ajan toiminnalla.

EU on asettanut Suomelle tavoitteen puolittaa lapsiperheiden köyhyys vuoteen 2030 mennessä. Suomi on tavoitteesta pahasti jäljessä (Smith ym. 2024), ja erot eri lapsiryhmien hyvinvoinnissa kasvavat (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8).

Perheen köyhyydellä on monia negatiivisia vaikutuksia lapsiin

Vähävaraisuuden aiheuttama jatkuva stressi voi heikentää vanhempien kykyä huolehtia lapsen sosiaalisesta ja emotionaalisesta hyvinvoinnista. Tämä vaikuttaa lapsen kehitykseen, mielenterveyteen ja tulevaan koulutustasoon. (Bucelli & McKnight 2024). Köyhien perheiden lapsilla on myös muita enemmän hoitamatta jääviä terveysongelmia (Bucelli & McKnight 2024), joilla voi olla haitallisia seurauksia koko elämänkaarelle.

”Me on huomattu, että pitkäaikainen taloudellinen epävakaus aiheuttaa erityisesti mielenterveyteen, ihan ihmissuhteisiin asti vaikeuksia. Mikä meillä näkyy paljon, on huono itsetunto, semmoinen kyvyttömyys lähteä itsenäisesti edistämään omaa työllisyystilannetta, sitä ei oikeastaan enää ole.”

– Samalta viivalta Oulu -kokeilun arviointitutkimukseen haastateltu ammattilainen

Yksilölle koituvien inhimillisten seurausten lisäksi lapsiperheköyhyys aiheuttaa yhteiskunnalle vuosittain suuret taloudelliset menetykset, muun muassa terveydenhuollon ja tukijärjestelmän kasvaneina kustannuksina sekä kadotettuna työpanoksena ja verotuloina (Hilli, Ståhl, Merikukka ja Ristikari, 2017. Hilli, Juutinen, Keski-Säntti ja Ristikari, 2020. Hiilamo, Keski-Säntti, Juutinen, Mäkinen & Ristikari, 2023.)

Arki ja ympäristö voivat vahvistaa tai heikentää köyhyyden kierrettä

Köyhyys siirtyy usein sukupolvelta toiselle monimutkaisessa vuorovaikutuksessa, esimerkiksi matalampana koulutustasona, huonompana työllistymisenä ja heikompana terveytenä (Bucelli & McKnight 2024).

Tämä kehitys ei ole väistämätöntä, sillä arki ja ympäristö voivat vahvistaa tai heikentää kehityksen suuntaa (Petri ym. 2020). Oikein kohdennetuilla, systemaattisesti rakentuville tukitoimenpiteillä voidaan vaikuttaa siihen, miten vakavia köyhyyden seuraukset ovat (Bucelli & McKnight 2024).

Tehokkaiden ratkaisujen löytäminen vaatii pitkäkestoisia ja laajoja yhteiskunnallisia muutoksia, esimerkiksi

- osa-aikaisen työn olosuhteiden parantamista niin, että myös siinä olisi mahdollisuuksia edetä uralla, kasvattaa palkkatuloja ja kiinnittyä vahvemmin yhteiskuntaan työmarkkinoiden kautta.
- mielenterveyspalveluiden yhdistämistä koulujen toimintaan niin, että palveluiden piiriin pääsisi mahdollisimman helposti ja nopeasti.
- ylivelkaisuuden kohtaamista tavoilla, jotka katkaisevat velkakierteen (Bucelli & McKnight 2023).

Oulussa köyhyyden vaikutuksia ehkäistiin mielekkäällä vapaa-ajan toiminnalla

Oulussa lapsiperheköyhyys on hieman yleisempää kuin Suomessa keskimäärin: köyhyys koskettaa noin 5 000 lasta. Siksi kaupunki on päättänyt pyrkiä systemaattisesti vähentämään lapsiperheköyhyyttä ja sen kielteisiä vaikutuksia lapsiin ja nuoriin.

Oulun kaupunki ja Itla toteuttivat vuosina 2023–2024 *Samalta viivalta Oulu* -kokeilun, jossa kehitettiin lapsia ja nuoria köyhyyden haitallisilta vaikutuksilta suojaavia keinoja. Kehittämiskokeilussa keskityttiin erityisesti lasten ja nuorten yhteisöllisen vapaa-ajan tukemiseen, sillä se ehkäisee talousvaikeuksien leimaavuutta ja kiusatuksi tuleamista (Odenbring 2014) sekä edistää vuorovaikutustaitoja ja tärkeiden ihmissuhteiden muodostumista.

Kokeilu oli osa Itlan kolme vuotta kestänyttä *Samalta viivalta – ratkaisuja lapsiperheköyhyyteen* - tutkimus- ja kehittämishjelmaa. Ohjelma tuotti tutkimustietoa lapsiperheköyhyydestä päätöksenteon perustaksi, käynnisti kokeiluja sekä vahvasti aihepiiriin tutkijoiden ja toimijoiden yhteistyötä.

Harrastuksissa syntyvät ystävyysuhteet ovat erityisen tärkeitä köyhien perheiden lapsille

Harrastuksissa syntyvä yhteenkuuluvuuden tunne sekä ystävyys- ja kaverisuhteet ovat erityisen tärkeitä köyhien perheiden lapsille. Lasten ja nuorten ongelmien ennaltaehkäisy mielekkään vapaa-ajan toiminnan avulla tulee yhteiskunnalle edullisemmaksi kuin jo kärjistyneiden ongelmien ratkaiseminen ja hoito (Zechmeister ym. 2008).

Mielekäs ja yhteisöllinen vapaa-aika ehkäisee myös mielenterveysongelmia:

- liikunta- ja kulttuuriharrastukset ovat yhteydessä parempaan hyvinvointiin (esim. Salasuo 2020).
- liikunnalliset harrastukset voivat olla tehokkaita väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäisemisessä (Fazel et al. 2023; Spruit et al. 2016).
- harrastamisen mielenterveyshyödyt ovat todennäköisesti pitkäkestoisia (Timonen et al 2022).



Samalta viivalta Oulu –kokeiluun osallistui laaja joukko palveluita ja järjestöjä

Samalta viivalta Oulu –kokeiluun osallistuivat Oulun kaupungin kotoutumis- ja työllisyyspalvelut, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen (Pohde) Kontinkankaan alueen lasten ja nuorten suun terveydenhuolto, Oikeuspalveluviraston talous- ja velkaneuvonta, Kela sekä Hoivatie, Nuorten ystävät, ODL Yhdessä ja Oulun Ensi- ja turvakodin eroapupalvelu. Lisäksi mukana oli ilmaisia harrastusmahdollisuuksia ja -välineitä tai taloudellista tukea tarjoavia järjestöjä ja säätiöitä. Etenkin tiivis yhteistyö Auta Lasta ry:n Järjestövarikon ja SOS Lapsikylän Unelmista totta -toiminnan kanssa edisti kokeilun onnistumista.

Lasten ja nuorten vapaa-ajan tuen lisäksi perheen kokonaistilanteeseen saatiin apua yhteisövaikuttavuuteen perustuvan verkostotyön kautta. Lapsen ja nuoren näkökulman huomioimista edistettiin myös aikuisten palveluissa.

Tukea harrastusten löytymiseen, kuluihin ja käytännön pulmiin

Kokeiluun osallistuneet perheet löytyivät Oulun kaupungin, Pohteen ja kolmannen sektorin toimijoiden kautta. Lisäksi Kela ja Oikeuspalveluvirasto viestivät siitä perheille.

Mukana kokeilussa olevat palvelut olivat perheiden kanssa yhteydessä Auta lasta ry:n Järjestövarikkoon. Varikon työntekijät selvittivät perheiden toiveet ja etsivät sopivia harrastusmahdollisuuksia. Järjestövarikon työntekijät pystyivät myös hakemaan perheille avustusta lasten harrastuskuluihin SOS Lapsikylän Unelmista totta -toiminnan kautta. Tarvittaessa Järjestövarikko tarjosi tukea hyvinkin konkreettisesti, esimerkiksi hankkimalla välineitä tai opettamalla reitin harrastukseen.

Kokeilun tuloksia arvioitiin laadullisella tutkimuksella

Samalta viivalta Oulu -kokeilun toteutettavuutta ja hyödyllisyyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä selvitettiin laadullisella arviointitutkimuksella. Kokeilua arvioitiin sekä siihen osallistuneiden organisaatioiden että tukea saaneiden perheiden näkökulmasta.

Tutkimukseen osallistui neljästä eri organisaatiosta kuusi työntekijää, jotka olivat kotoutumisen, työllistymisen, suunterveyden sekä erotyön ammattilaisia. Haastateltavien alan työkokemus vaihteli vuodesta 27 vuoteen. Litteroitu haastatteluaineisto analysoitiin laadullisin menetelmin. Toinen osa aineistoa oli Järjestövarikon keräämä anonyymi palaute perheiltä. Tutkimuksessa tarkasteltiin palautteita 34 perheeltä, jotka olivat saaneet lastensa vapaa-aikaan liittyvää tukea Järjestövarikolta.

Lasten vapaa-ajan tuki voi vähentää koko perheen stressiä

Harrastukset tarjoavat köyhässä perheessä elävälle lapselle mahdollisuuden päästä osaksi hänen kehitystään tukevia ja suojaavia ympäristöjä, kuten harrastusryhmiä ja kaveriporukoita. Samalta viivalta Oulu -kokeiluun osallistuneista perheistä huomattava osa tunsivat saaneensa toivomaansa ja perheen omista tarpeista lähtevää tukea, joka lisäsi heidän hyvinvointiaan.

Erityisesti Järjestövarikon toiminta mahdollisti lapsille mielekkään vapaa-ajan, sillä apua ja harrastuksiin liittyvää tietoa oli tarjolla matalalla kynnyksellä ja yhdestä paikasta.

”Palvelu oli nopeaa ja sujuvaa ja koimme että meidät kohdattiin tasavertaisina. Harrastustoiminta on ollut lapsillemme hyvä asia, eikä siihen olisi ollut mahdollisuuksia ilman avustusta.”

–Samalta viivalta Oulu -kokeiluun osallistuneen perheen jäsen

Arviointitutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että lasten vapaa-ajan tuki voi vähentää koko perheen stressiä vaikeassa elämäntilanteessa. Erilaisten vapaa-ajan tukimuotojen avulla perheelle voi jäädä enemmän lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevia resursseja, kuten rahaa ja lasten kanssa vietettävää aikaa. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun resurssit ovat lähtökohtaisesti vähäiset.

Yhteisöllinen toimintatapa hyödytti myös ammattilaisia

Samalta viivalta Oulu -kokeiluun osallistuneet organisaatiot pitivät toimintaa uutena, hyödyllisenä, konkreettisenä ja perhelähtöisenä keinona tukea talousvaikeuksissa olevia perheitä. Yhteisöllinen toimintatapa tuki työn onnistumista, ja sille toivottiin laajentumista, suurempaa näkyvyyttä ja pysyvyyttä.

”Mun työssä yhteyshenkilöt on olleet poliisi ja sosiaalityöntekijä. --- On ollut ihan kivaa myös pystyä tarjoamaan jotakin muuta kuin viranomaisreitin avulla tapahtuvaa tukea perheille.”

–Samalta viivalta Oulu -kokeiluun osallistunut suunterveyden ammattilainen

Kokeilun perusteella lapsiperheköyhyyden negatiivisten vaikutusten vähentämiseksi on ehdottomasti tarvetta hankkeille, jotka hyödyntävät eri toimijoiden yhteistyötä.

Samalta Viivalta Oulu -kokeilussa käytetty, yhteisövaikutavuuteen pohjaava toimintatapa voikin mahdollisesti olla sovellettavissa laajasti eri palveluihin. Yhteistyöorganisaatioiden parista nousi toive siitä, että myös valtio - eivät vain kunta ja kolmas sektori - panostaisi toiminnan pysyvyyteen.

"Tuntuu, että me niin kun yhteisesti tässä ollaan tekemässä."
-Samalta viivalta Oulu -kokeiluun osallistunut erotyön ammattilainen

Lasten harrastuksia tuetaan Oulussa jatkossakin

Samalta viivalta Oulu -kokeilun yhteistyökumppaneista lasten ja nuorten suun terveydenhuolto, kotoutumis- ja työllisyyspalvelut sekä ODL Oulun diakonissalaitoksen säätiö alkoivat kokeilun aikana tarkastella sekä omaa että verkostotyötä yhteisövaikutavuuden toimintaperiaatteiden näkökulmasta.

Taloudellisen tilanteen vaikutusten huomioiminen lasten ja nuorten arjessa jatkuu Oulussa osana yhteisövaikutavuustyötä. Oulun kaupungin hyvinvoinnin edistämisen palvelut tulevat koordinoimaan lasten ja nuorten vapaa-ajan toimintaa tukevien toimijoiden verkostoa.



Samalta viivalta Oulu -kokeilu toteutettiin Itlan ja Oulun yliopiston edistämän yhteisövaikuttavuustyön periaatteiden mukaisesti. Siinä järjestöt, kunnat, seurakunnat ja hyvinvointialueet kehittävät tiiviissä keskinäisessä yhteistyössä tutkittuun tietoon perustuvia paikallisia ratkaisuja lasten, nuorten ja perheiden ongelmiin. Itla ja Oulun yliopisto toimivat yhteisövaikuttavuustyötä toteuttavien alueiden taustatukena sekä edistävät lähestymistavan laajentumista koko Suomeen.

Viitteet

- Bucelli, I., McKnight, A., & Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. (2023). Child poverty solutions for Finland: A review of international policies in selected countries. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.
- Bucelli, I., & McKnight, A., (2024). Review of the mechanisms underlying the intergenerational transmission of poverty. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.
- Fazel, S., Burghart, M., Wolf, A., Whiting, D., & Yu, R. 2023: Effectiveness of Violence Prevention Interventions: Umbrella Review of Research in the General Population. *Trauma, Violence, & Abuse*, 0(0)
- Hilli, P., Juutinen, A., Keski-Säntti, M., & Ristikari, T. (2020). Koulusta työelämään siirtymisen polut ja yhteiskunnalliset kustannukset. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.
- Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea, K. I. p. (2021). Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö. Valtioneuvosto.
- Odenbring, Y. 2014: Emmaboken, den jämställda familjen och förskolan - En historisk och samhällskritisk studie. *Nordisk barnehageforskning*, 7.
- Spruit, A., Assink, M., van Vugt, E., van der Put, C., Stams, S. 2016: The effects of physical activity interventions on psychosocial outcomes in adolescents - A meta-analytic review, *Clinical Psychology Review*, Vol. 45, ss. 56-71, ISSN 0272-7358.
- Salasuo, M 2020: Harrastamisen äärellä - Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus.
- Smith, C. J., Virtanen, P., Hiilamo, A., & Ristikari, T. (2024). Framing child poverty in Finland as a "wicked problem". In A. Lippi, & T. N. Tsekos (Eds.), *Policy Capacity, Design and the Sustainable Development Goals: Wicked Problems in Uncertain Environments* (pp. 27-48). Emerald.
- Tikkanen, V., Niemelä, M. & Ristikari, T. (2025) "The support allowed my children's hobby to continue after the divorce": Evaluating the feasibility and preliminary perceived benefits of the From Equal Ground Oulu pilot. *Käsikirjoitus vertaisarviointiprosessissa*.
- Zechmeister, I., Kilian, R., McDaid, D. et al. 2008: Is it worth investing in mental health promotion and prevention of mental illness? A systematic review of the evidence from economic evaluations. *BMC Public Health* 8, 20 (2008).



POINTTI

Selkeästi
tutkimuksesta
2/2025

itla Itsenäisyyden
juhluvuoden
lastensäätiö